

אחרי 11 שנות מאבק, בן קיבוץ המתמודד עם סכיזופרניה ניצח בקרב על מעמדו בקהילה

ביהמ"ש המחוזי קבע שיש להכיר באסף מרקר מקיבוץ רבדים כחבר שווה זכויות, בניגוד לעמדת הקיבוץ, וערער את הגישה בקיבוצים כלפי חברים עם מוגבלויות. מנהל הקהילה ברבדים: "פסק הדין יוצר בלגן מאוד גדול"

אורקשתי 02.08.2019 05:39

בית המשפט המחוזי בירושלים דחה לאחרונה ערעור שקיבוץ רבדים הגיש על ההחלטה להכיר באסף מרקר, בן יישוב המתמודד עם מחלת נפש, כחבר שווה זכויות. בין השאר טען הקיבוץ כי ההחלטה "מנומקת בעיקר בנימוקים ערכיים וחברתיים, מתוך הכרה בחשיבות שילובם של בעלי מוגבלויות בחברה" — אך אין לה בסיס משפטי. השופט יורם נועם דחה את כל טענות הקיבוץ, ושב וקבע כי מרקר הופלה לרעה רק בגלל מוגבלותו. "חבר אחד או שניים אמרו לי מזל טוב על ההחלטה. הרוב התעלמו", סיפר השבוע.

בשבוע הבא מרקר ומשפחתו אמורים להיפגש עם אברמי טורם, נציב שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות במשרד המשפטים, כדי לבדוק את השלכות פסק הדין המותח ביקורת על התנהלות שבבסיסה דעות קדומות וסטריאוטיפים. מבחינה זו נדמה כי קיבוץ רבדים איננו יוצא דופן: לדברי גורמים המכירים מקרוב את הטיפול בקיבוצים באנשים עם צרכים מיוחדים, בחלק מהיישובים "עדיין לא עברו משיח של צדקה לדיון על זכויות".

מרקר, בן 52, נולד לחברי קיבוץ. בגיל הנעורים אובחנה אצלו סכיזופרניה. חוץ מתקופות קצרות שבהן אושפז, הוא התגורר ועבד כל השנים בקיבוץ שמדרום לגדרה. מאבקו על קבלתו לרבדים פורסם לפני כשנתיים ב"הארץ". ביולי 2017 קבעה סגנית רשם האגודות השיתופיות דאז, עו"ד אלה אלון, כי "אי-העלאת שאלת חברותו של אסף להצבעה באסיפת כללית היא התנהלות בלתי תקינה של הקיבוץ, שנבעה מאפליה שלו בשל מוגבלותו". בתגובה על טענת הקיבוץ כי דאג לכל צרכיו של מרקר, היא כתבה ש"כתאגיד המבוסס על עקרונות הערבות ההדדית, הקיבוץ מחויב לדאוג לצורכיהם של בעלי מוגבלויות החיים בו. הקיבוץ לא עשה עם אסף חסד, אלא נתן לו את הזכויות המגיעות לו". לפי ההחלטה, השאלה העקרונית אינה אם הקיבוץ ענה על צרכיו של מרקר אלא אם הופלה לרעה בכך שאספת הקיבוץ לא דנה בחברותו. "אפלייתו של אסף בשל מוגבלותו ברורה וצפה על פני השטח לאורך כל הדרך", כתבה אלון, "שאלת העלאת חברותו של אסף להצבעה... לא עמדה על הפרק בשל מחלתו". התפיסה בדבר חוסר יכולתו להיות חבר, הבהירה, "אינה תואמת את מאפייני מחלתו אלא מבוססת על דעות קדומות". בהחלטה תקדימית הורתה אלון לרבדים להכיר במרקר כחבר קיבוץ מאז היה בן 18, בדיוק כמו בני קיבוץ אחרים.

"אני עוד לא מסוגל להאמין שעכשיו הכל יהיה בסדר ושייתנו לי לנשום כאן", אמר מרקר לפני שנתיים. זה לא קרה. הערעור שהגיש הקיבוץ לבית המשפט המחוזי בסוף 2017 נפתח בטענה כי "החלטת הרשם מתיימרת ליצור סטטוס חברות 'יש מאין' וכי 'חברות עקב אפליה' היא 'עילה בלתי אפשרית להכרה באדם כחבר קיבוץ'. מעבר לדיון משפטי על סמכות הרשם, טען רבדים כי מרקר מעולם לא הופלה לרעה כיוון ש"על הצדדים היה מוסכם וברור משך שנים ארוכות כי המשיב הינו במעמד של 'תלוי בחבר קיבוץ' (מסלול המבטיח זכויות סוציאליות, לעומת זכויות קניין המעוגנות בחברות מלאה — א"ק) שהוגדר והוסדר בתקנון". יתרה מזאת, הוסיף הקיבוץ, "לצדדים מעולם לא הייתה כוונה

לקשור ביניהם יחסי חברות". ולא נעדרה גם אזהרה: "אין צורך להכביר מילים בדבר השלכות הרוח שטומנת בחובה החלטה חסרת תקדים ונטולת סמכות זו, אשר תביא בסופו של יום דווקא לפגיעה בזכויותיהם של בעלי הצרכים המיוחדים בקיבוצים ותרע את מצבם".

בשנים האחרונות ייצגה את מרקר הקליניקה לזכויות אנשים עם מוגבלויות לזכרו של פרופ' יעקב נאמן בפקולטה למשפטים באוניברסיטת בר אילן. "לאורך כל השנים הוצג מטעם בעלי תפקידים בקיבוץ מצג שלפיו אסף זכאי לזכויות כחבר קיבוץ לכל דבר ועניין", כתבה מנהלת הקליניקה, עו"ד רוני רוטלר, בתגובה על דברי הקיבוץ. אולם כאשר הוחלט על הפרטה ועל חלוקת רווחים ושיוך דיור לחברים, "הודיע הקיבוץ לאסף כי לא יהיה זכאי לזכויות אלה מאחר שהוא איננו חבר קיבוץ. זאת מסיבה אחת ויחידה: היותו אדם עם מוגבלות נפשית".

לדברי רוטלר, "לאורך כל ההליך הביע הקיבוץ את דעתו כי אדם עם מוגבלות נפשית, ללא קשר לאישיותו ויכולותיו, לא יכול להיות חבר באגודה שיתופית". עמדה בסיסית זו, הוסיפה, שימשה את הקיבוץ כניסיון להסביר מדוע אף פעם לא דנו בחברותו של מרקר — "וגם בהליך הערעור לא הסתיר הקיבוץ את גישתו המפלה".

התייחסות דומה אפשר למצוא בהליך אחר ברשם האגודות השיתופיות, שבמסגרתו התנגד קיבוץ בצפון לקבל אדם עם מוגבלות לחברות, בין השאר בגלל מצבו הרפואי שאינו מאפשר לו לעבוד. "עדיף שטענה זו לא היתה מועלית מלכתחילה", ציינו שם — ודחו את הבקשה בגלל סיבות אחרות. ל"הארץ" נודע על מקרה נוסף של בן קיבוץ מהמרכז הטוען לאפליה עקב בעיות נפשיות.

לפני כחודשיים וחצי דחה השופט נועם, סגן נשיא בית המשפט המחוזי בירושלים, את הערעור של רבדים — אך רק לפני כשלושה שבועות התיר לפרסם את פרטי המקרה. "אין כל בסיס לטענת המערער שלפיה החלטת סגנית הרשם ניתנה בחריגה מסמכות", כתב בפסק הדין והדגיש כי יש לדחות גם את טענות הקיבוץ על "טעויות עובדתיות" בנוגע לאפליה נגד מרקר.

"קביעותיה של סגנית הרשם כי עמדת הקיבוץ במהלך השנים נבעה מנטיגמה פסולה, שלפיה בעלי נכות נפשית אינם יכולים להשתתף בקבלת החלטות; כי הקיבוץ עשה כל אשר לאל ידו כדי לשכנע את המשיב ומשפחתו שאין צורך או טעם בהעלאת שאלת חברותו לאסיפה הכללית; וכי 'מסרים' אלו הפחיתו את המוטיבציה של המשיב ובני משפחתו לפעול בעניין לנוכח 'פערי הכוחות' — היו מבוססות ומעוגנות בתשתית הראייתית", נכתב בפסק הדין.

באופן דומה נדחתה טענת רבדים שלפיה מעמדו היה של "חבר תלוי": אין כל החלטה בנושא מצד רשויות הקיבוץ, אין כל ראייה להסכם שמעגן את זכויותיו. למעשה, מעיר השופט, מרקר ומשפחתו סירבו לחתום על טיוטת הסכם שהועברה אליהם בסוף 2006 והתנגדו לכך בכתב, בעוד הקיבוץ דורש, לפחות ברמה ההצהרתית, "הסכמה הדדית כל אימת שמבקשים להעניק לאדם מעמד של 'תלוי בחבר'".

לדברי עו"ד רוטלר, "החלטת בית המשפט המחוזי היא נדבך חשוב בקידום זכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות. הסיבה היחידה שמועמדותו של אסף לחברות לא הועלתה היתה היותו אדם עם מוגבלות נפשית. סגנית רשם האגודות השיתופיות וכעת גם בית המשפט המחוזי תיקנו אפליה זו. אני מקווה שהמסר שפסק הדין נושא עמו יחלחל לקיבוצים נוספים".

בורות מתמשכת

השבוע, כ-11 שנים לאחר שפנה לראשונה לרשם האגודות השיתופיות, מרקר נשמע מרוצה. "פעם אחת אמרו לי שאין לי ילדים ולכן לא מגיע לי כלום; פעם אחרת אמר לי אחד החברים שאני צריך להגיד תודה שלא זרקו אותי בשדות", אמר בדירה הקטנה שבה אמו חיה, "תמיד חשבתי שאני חבר קיבוץ. רק כאשר דרשו מאיתנו לחתום על ההסכם, התחלתי להבין שאולי זה לא ככה. אני מקווה שעכשיו כל זה מאחוריי". במכתב שהכין לקראת פגישה עם נציב שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות, הוא כתב ש"לא קל להודות שהקיבוץ שבו נולדתי מפלה אותי ופוגע בי בגלל המוגבלות שלי".

בעלון הקיבוץ הציגו גרסה אחרת: "במסגרת ההליך המשפטי הארוך, הופעל חוקר מטעם הרשם שאחרי עבודה מעמיקה הגיע למסקנה שהקיבוץ פעל בעניינו של אסף ללא כחל וסרק ואף למעלה מזה". הכותבים הוסיפו כי "בערעור המינהלי על סמכות החלטת הרשם, קיבל השופט את פרשנות הרשם הנוכחי לעובדות, והשאיר את ההחלטה להכיר באסף כחבר על כנה". ועוד נכתב: "אנו מכבדים את החלטת בית המשפט ומברכים את אסף על קיבוע מעמדו כחבר". הצדדים אמורים להיפגש בשבועות הקרובים כדי לדון בצדדים הכספיים של ההחלטה.

"אנחנו לא נמצאים במצב רגיל", אומר ערן ורדון, מנהל הקהילה בקיבוץ רבדים, "חבר קיבוץ מופרט חייב לעבוד לפרנסתו, וצריך להחליט איך להתנהל עם אסף. אנחנו מנסים להגיע להסכמות עם המשפחה. אין לנו שום כוונה לעבוד על אף אחד". לדבריו, "ההתנהלות מול אסף היתה בסדר גמור. אולי היתה פה ושם טעות, אבל בסך הכל טיפלו בו יפה מאוד. יכולנו גם לערער לעליון, אבל החלטנו שאסף מספיק חשוב ואנחנו לא ממשיכים עם הסאגה הזו, למרות שההחלטה מערערת הסכמים עם אנשים אחרים במעמד של אסף. פסק הדין יוצר בלגן מאוד גדול ברבדים ובתנועה הקיבוצית בכלל". לפי גורם הבקיא בדיונים בקיבוצים על מעמד אנשים עם מוגבלות, "צריך לזכור שמדובר בקהילות קטנות, ושיש הרבה בורות וחוסר הבנה בדרך הנכונה לטיפול ולשילוב אנשים כאלה. מכאן הדרך קצרה לגישה שלא מבינה מה הבעיה, כי 'נתנו כל כך הרבה'".

"אין מסלול טוב או נחשק יותר לכולם. צריך לדון בכל מקרה לגופו", אומרת עו"ד תמר שי, יו"ר ארגון "אהדה" המייצג הורים לילדים עם מוגבלויות בתנועה הקיבוצית. לדבריה, "הקיבוצים נמצאים קצת אחרי האוכלוסייה הכללית בנושא זכויות אנשים עם מוגבלות. זה לא בהכרח בגלל שאנחנו רעים יותר. לפעמים מרוב רצון לגונן ולתמוך, בונים כלוב מזהב". להערכתה, לפחות כמה אנשים עם מוגבלות הנמצאים במעמד "תלוי בחבר" היו יכולים להתקבל כחברי קיבוץ לכל דבר. בחוות דעת שפרסם ארגון הארגון לאחר החלטת רשם האגודות השיתופיות על מרקר, נכתב כי "המוגבלות לעצמה לעולם אינה יכולה להיות סיבה לאי קבלה לחברות".

מהתנועה הקיבוצית נמסר כי "כחלק מזכותם הבסיסית להשתתפות שוויונית בחברה הקיבוצית, עומדים בפני בנים ובנות בגירים עם מוגבלויות שני מסלולים: האחד — קבלה לחברות בהתאם לדרישות תקנון כל קיבוץ וכלליו, והשני — חתימת הסכם של 'בן נסמך', המבטיח את מילוי כל צורכיהם לכל ימי חייהם באיכות, במסירות ובהשקעה גדולה הרבה יותר מהשקעת המדינה במקרים דומים. הקיבוצים מקיימים את השיח על בחירת המסלול הנכון לכל אחד ואחת בצורה רגישה ואחראית".